

ZPRÁVY

TRADICE NÁRODNÍCH VÝBORŮ

(Příspěvek ke vzniku národních výborů)

Diskuse k návrhům nových zákonů o národních výborech a příprava voleb do nich vyvolala i zájem o historii vzniku národních výborů. Kdy vznikaly, proč byly právě tak nazývány? Většinou bylo na ty otázky i správně odpovídáno těmi, kteří sami utvářeli tyto lidové orgány národního odboje proti německým okupantům. A ještě žijí ti, kdož byli členy národních výborů z roku 1918, které tenkrát připravovaly zánik Rakouska-Uherska a dávaly život Československé republice. Konečně existenci Národního výboru v revolučním roce 1848 jistě naši čtenáři znají z dějin, literatury i filmu. Oprávněně říkal Klement Gottwald v r. 1942: »Myšlenka národních výborů tkví hluboko v tradici našeho národního boje už proti Rakousku-Uhersku« (Deset let, 13. vyd., str. 276). To konec konců bývalo vždy i u jiných, zvláště pak podrobených národů, že si lid vytvářel v revolučních dobách své, t. j. lidové, národní orgány, jimiž vyslovoval své tužby a jimiž také vedl a řídil boj za svá národní a sociální práva. Ale u našich národů — jak připomíná Zdeněk Nejedlý — se to stalo přímo národní tradicí. »Žijíce po staletí pod cizím panstvím, Češi i Slováci vybudovali si celý systém svých vlastních, z lidu vyšlých orgánů, které požívaly u lidu autority představitelů vůle samého národa. Tak bylo po celé 19. století, kdy celý český a slovenský život byl organizačně zbudován na tomto základě. Nechť šlo o politickou otázku, nechť o kulturní — vzpomeňme jen velkolepé akce pro zbudování Národního divadla z prostředků nejširších vrstev národa — vždy to byl lid, který si pro tento úkol vytvořil orgán, a ten pak uskutečňoval vůli lidu« (Moskevské stati, 16). A právě proto nebude na ně nikdy zapomenuto, i když v mnohých těchto orgánech nakonec převládla buržoasie, která usměrňovala jejich činnost pro své zájmy. Československá historiografie musí proto rozpracovávat otázku vzniku těchto lidových orgánů v nedávné minulosti, jejich činnost ve prospěch lidu a národa. Neboť se ukazuje, že jejich existence, jejich činnost, »byla i nejlepším řešením«, jak na to upozorňuje Zdeněk Nejedlý. »V českém a slovenském lidu je veliká tvořivá síla, již ještě rozvil a utužil stálý zápas za samu existenci národa. Poměrně vysoká pak i kulturní úroveň našeho lidu, dosažená též touto lidovou, demokratickou cestou zdola, dodává této síle i věcnou hodnotu. Tak zvaná svépomoc, u nás tak rozšířená, stala se proto důležitou složkou ve vývoji národa. A přišla-li chvíle nouze, opřel se národ především o ni« (Moskevské stati, 17).

Taková »svěpomoc« stala se vpravdě historicky významnou za první světové imperialistické války. Nikoli oficiální politikové a strany vedli lid do boje proti habsburské monarchii, to bylo spíše naopak; ale dělnické rady na některých závodech, socialistické rady a konečně národní výbory v jednotlivých obcích, vzniklé z lidu, staly se projevitelům jeho vůle. A opět nic neubírá na historickém významu vzniku a činnosti tehdejších národních výborů ta okolnost, že v pražském hlavním Národním výboru byli v čele Kramář, Rašín, Švehla a jiní reprezentanti české velkoburžoasie a že pražský Národní výbor byl v rozhodujících dnech konce války a rozpadu Rakouska-Uherska orgánem spíše kontrarevolučním. Zato ale většina národních výborů v okresech a jednotlivých obcích stala se vskutku revolučními orgány, které i představovaly ve svém místě státní moc v nově vzniklé Československé republice. Ony rozhodovaly podle vůle lidu. Ony zbavovaly národ rakušáckých stvůr, ony uskutečňovaly demokratická práva svého lidu. Máme o tom dosti početných dokladů. Sestavování c. k. okresních hejtmanů, i když bylo za všeobecné nálady obyvatelstva snadnou záležitostí, nebylo málo významným činem. Byť i třeba nevědomi dalších důsledků, uskutečňovali tak zástupci lidu v tehdejších národních výborech předpoklady k dalšímu vítěznému rozvíjení národně demokratické revoluce: národní výbory přece začaly rozbíjet nenáviděný starý státní aparát!

Než v tomto díle nebylo dopřáno národním výborům pokračovat. Buržoasie okamžitě varovala před takovými činy. Hle, o čem mluví dokument t. zv. správní komise pro Moravu ze začátku listopadu 1918: »Přečetné změny osobní i opatření jiného druhu, ať sebe spravedlivější, nemohou býti provedeny, hledíc na povahu doby i věcí. Aby zůstala správa země jednotná a aby mohla nerušeně pracovat v zájmu zdárného vývoje naší věci, poukazuje správní komise na to, že místní a okresní národní výbory nemohou provádět nijakých změn ve státní správě. Právo to musí být vyhrazeno jedině správní komisi z důvodů veřejného klidu a pořádku.« Na zprávy, že místní moravské národní výbory odzbrojují četnictvo, reagovala buržoasie vyhláškami pod firmou zemského Národního výboru: »Poslouchejte našich úřadů! Často bylo pozorováno, že četnictvo je lidem nenáviděno pro provádění předpisů staré vlády. Četník byl pouze výkonným orgánem, který jedině konal svou povinnost, je tedy osobní nenávisť proto nemístnou... Četnictvo je nyní ve službách Národního výboru« (Zemský moravský archiv, fond Zemská politická správa, krabice 313, č. 2170). V dokumentě ministerstva vnitra ze začátku prosince 1918 čteme o činnosti místních národních výborů: »Ze všech stran docházejí zprávy do ministerstva vnitra, že při státním převratu ve městech se ustavivší národní výbory zasahují neblahým vlivem do všech oborů veřejné správy, což má za následek úplnou bezorganizaci veřejné správy.« Takový stav československá buržoasie nepotřebovala. A tak Švehlovo ministerstvo vnitra doporučilo vládě, aby národní výbory byly rozpuštěny. To se stalo 4. prosince 1918, aby byla »konsolidována a utužena státní autorita« (viz obrazovou přílohu knihy Jindřicha Veselého, O vzniku a založení KSČ)!

Zrušení národních výborů v prosinci 1918, to byla první dosti citelná rána naší národně demokratické revoluci, jejímuž dalšímu vývoji zasadila československá buržoasie, vedená Masarykem, konečný úder v prosinci r. 1920. Pro další vývoj se pak buržoasie zajistila proti případným projevům vůle lidu různými paragrafy. Masarykovská demokracie důkladně

okleštila pravomoc obecních výborů, ustavených v obecních volbách: třetina celkového počtu obecního zastupitelstva byla jmenována státními úřady, v čele okresů a zemí nestáli volení zástupci, nýbrž úředníci, c. k. hejtmani, mnohdy bývalí c. k. byrokrati. Ti pochopitelně nevykonávali vůli lidu, ale vůli buržoasie. A kam přivedli naši republiku Masaryk a Beneš? K Mnichovu, k Háchovi, k fašistické okupaci! Ano, je zřejmá příčinná souvislost od rozpuštění národních výborů v prosinci 1918 přes krvavý prosinec 1920, stříelbu do dělnictva v letech 1930—1933 až k 15. březnu 1939 a k přisluhování české buržoasie německým okupantům. Je zřejmá příčinná souvislost vývoje poměrů v Československé republice od Masaryka přes Beneše až k Háchovi. Dokumenty nám dokazují spolupráci londýnské emigrace, vedené Benešem, s háchovci v t. zv. protektorátě.

Ale pro nás je důležitější tato historická souvislost prosince 1918 s obdobím okupace s jiného hlediska. Pro nás je důležité to, že ani v letech okupace, téměř po celém čtvrtstoletí, nezapomněl náš lid na národní výbory z r. 1918. Vůdčím činitelům našeho národního odboje, naší Komunistické straně Československa, nebylo třeba vymýšlet organizaci odboje proti hitlerovskému Německu. »Tradice odboje našeho národa proti Rakousku nám ukazuje i metody a formy organizačního soustředění a sjednocení národa, který bojuje za svoji svobodu. Jsou to národní výbory, složené ze všech politických skupin odboje a tvořící jednotné vedení« — vzkazoval z Moskvy Klement Gottwald (Deset let, 282). Už v roce 1941 vznikl Národní revoluční výbor, ústřední orgán národního odboje doma v okupované vlasti. Už v r. 1941 vyzýval tento Národní revoluční výbor k zakládání jednotlivých místních národních výborů. Na Slovensku došlo k ustavení Ústředního národně revolučního výboru v březnu 1942. K vytváření těchto vpravdě revolučních orgánů vyzývala shodně s domácím ústředím odboje i moskevská skupina národního odboje. Klement Gottwald určil úkoly a způsob boje proti fašistickým okupantům: »Do nastávajících rozhodujících zápasů musí náš národ jít organizován. *Tajné národní výbory* ve všech místech, vytvořené všemi podzemními politickými organizacemi a skupinami, které vedou proti okupantům boj, toť organizační páteř našeho národního odboje a záruka, že boj bude veden jednotně, organizován, a tím co nejúčinněji« (Deset let, 254). V mnoha svých projevech k lidu do vlasti připomínal Klement Gottwald, jakou úlohu mají sehrát národní výbory v těžkém zápase s hitlerovským Německem, jak mají sdružovat všechny složky národního odboje a jaký bude jejich význam v osvobozené vlasti.

Ale mýlil by se ten, kdo by se domníval, že koncepce národních výborů jako orgánů boje proti okupantům byla hned uznávána i oficiální Benešovou vládou v Londýně. Londýnská emigrace totiž nepomýšlela na organizování národně osvobozenického boje proti okupantům a jejich háchovským přisluhovačům; s posledními byli přece ve spojení. Machři v londýnské emigraci si prostě představovali, že po válce (v které vyhraji západní imperialisté, případně se dohodnou s německými imperialisty proti Sovětskému svazu!) odevzdá Hácha presidentský úřad dr. Benešovi a že se obnoví režim předmnichovské republiky. Pro správu osvobozené republiky připravovala londýnská emigrace reakční důstojníky na funkce bývalých okresních hejtmanů. Komunistická strana však nasadila všechny síly k tomu, aby byla přijata koncepce lidového odboje proti okupantům,

v němž národní výbory měly organisátorskou úlohu. V prosinci 1943 musil dr. Beneš při jednání v Moskvě s Klementem Gottwaldem a soudruhy přijmout koncepci soustavy národních výborů jako nové formy demokratické státní správy v osvobozené republice. A ještě v polovině r. 1944 musil soudruh Gottwald zasáhnout energicky do diskuse o pravomoci národních výborů, z nichž chtěli Slávikové a podobní v Londýně učinit jen p o r a d n í orgány vlády a státních úřadů. A tak články a projevy Klementa Gottwalda, Zdeňka Nejedlého a Jana Švermy, uveřejněné v orgánu moskevské skupiny zahraničního odboje »Československé listy«, vysílané rozhlasem z Moskvy a šířené doma ilegálním komunistickým tiskem, ukazovaly našemu lidu význam a funkci národních výborů. Národní výbory měly být především orgány jednotné vedeného boje proti okupantům, měly zabezpečit národní majetek před ničením a pustošením ustupujících Němců a konečně zajišťovat zásobování a plynulý hospodářský chod ve svých obcích p ř e v z e t í m všech podniků a úřadů.

Takto instruovány, staly se národní výbory významnou složkou v konečné fázi národně osvobozenického boje a při budování nové lidově demokratické republiky. Oprávněně byly tehdy nazývány tyto orgány r e v o l u č n í m i národními výbory! Neboť tentokrát staly se skutečnými vykonavateli vůle o s v o b o z e n é h o lidu.

Psát historii národních výborů z období okupace a vzniku lidově demokratického Československa bude nepochybně dosti těžkým úkolem. Členové tajných národních výborů pochopitelně nemohli zapisovat průběh svých schůzí, podávat přehled své činnosti. Budeme proto většinou odkázáni na vzpomínky členů národních výborů. A nesnadným úkolem bude historikovi zpracovat i dobu z r. 1945, zase pro velkou spoustu materiálu. Badatele nejnovějších dějin čeká tedy velká práce, kterou budou moci splnit jen za účinné pomoci místních matrikářů, písmáků a učitelů-dějepisců. K této práci je třeba přistoupit okamžitě. Však dokumenty z činnosti národních výborů budou jistě vítaným agitačním materiálem v nadcházející kampani voleb do nových národních výborů. Připomeňme našemu lidu, jakou úlohu sehrála benešovská buržoasie v národních výborech v letech 1946—1948! Ukažme i sílu obrozených národních výborů po r. 1948, kdy nebyly už jen mechanickým součtem zástupců 4 politických stran, ale byly navíc tvořeny všemi masovými lidovými organisacemi! Ukažme, jak síla národních výborů vyvěrá ze síly lidu! Přispějme tak k objasnění významu navrhovaných zákonů o právech, úkolech a organizační struktuře národních výborů, k nimž podal náš lid přes 270.000 připomínek!

Josef Kolejka